

НЕДОТРИМАННЯ ЗАСАД КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ПІДСТАВА ВИЗНАННЯ ДОКАЗІВ НЕДОПУСТИМИМИ

Беспалько І. Л.

кандидат юридичних наук,

асистент кафедри кримінального процесу

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

Статистичні дані, які вказують на велику кількість порушень прав та свобод людини та громадянина в рамках кримінального провадження, дають можливість виявити недоліки законодавчого регулювання окремих питань у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК). Саме тому потрібно чітко врегулювати проведення всіх процесуальних дій таким чином, аби звести можливі порушення прав людини до мінімуму. Не становить винятку і положення щодо визнання доказів недопустимими як результат недотримання засад кримінального провадження. Варто зазначити, що дане питання є мало дослідженим у науці кримінального процесу.

Засади кримінального процесу є найбільш загальними, вихідними положеннями, які мають фундаментальне значення для кримінального процесу, визначають його побудову загалом, форму і зміст його стадій. Вони забезпечують виконання і результативність завдань кримінального провадження, які визначені у ст. 2 КПК. Виступаючи основними правовими положеннями, принципи є підґрунтям функціонування та розвитку кримінального процесуального законодавства і визначають його демократичну і гуманістичну спрямованість. Засади становлять основу всього кримінального процесуального законодавства, адже відповідно до п. 6 ст. 9 КПК, у

випадках, коли положення цього Кодексу не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження.

Водночас дані принципи мають основоположне значення і для норм, що регулюють процес доказування. Це обумовлюється також тим, що у Конституції України отримали закріплення найважливіші права людини, а саме: на життя, повагу до гідності, свободу та особисту недоторканність, на недоторканність житла, невтручання в особисте і сімейне життя, мирне розпорядження власністю та на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції. У кримінальному процесуальному законодавстві вони були трансформовані у засади кримінального провадження, як вимоги, що пред'являються до державних органів.

Допустимість, як одна із чотирьох властивостей доказів, безпосередньо пов'язана з дотриманням прав та інтересів людини і громадянина. У ч. 3 ст. 62 Конституції України, п. 19 постанови Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 року № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» регламентовано, що підозра, обвинувачення не можуть ґрунтуватись на припущеннях, а також на доказах, отриманих незаконним шляхом. Докази мають бути визнані отриманими незаконним шляхом тоді, коли їх збір та закріплення здійснено з порушенням гарантованих КУ прав людини і громадянина, встановленого кримінальним процесуальним законодавством порядку, або не уповноваженою на це особою чи органом, або за допомогою дій, не передбачених процесуальними нормами [1]. Системне тлумачення норм статей 86-88 КПК щодо поняття та змісту недопустимості доказів дає підстави для висновку, що у широкому значенні недопустимим є доказ, який отриманий з порушенням порядку, встановленого КПК (ст. 86). Недопустимими є також докази отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини (ст. 87 КПК).

Визнання доказів недопустимими відбувається внаслідок недотримання та порушення насамперед засади законності як універсального правового принципу. Так, рішенням Держинським

районним судом м. Харкова від 15.07.2019 року по справі № 638/7725/18 було визнано протокол огляду місця події недопустимим, спираючись на наступне: огляд житла чи іншого володіння особи є процесуальною, зокрема, слідчою дією, яка здійснюється згідно з правилами КПК, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи (ч. 2 ст. 237 КПК). У свою чергу, обшук житла чи іншого володіння особи проводиться на підставі ухвали слідчого судді, як це передбачено ч. 2 ст. 234 та ст. ст. 235-236 КПК. Окрім того, законом не допускається проведення огляду у житлі чи іншому володінні особи інакше, як за вмотивованим судовим рішенням, крім випадків, передбачених КПК (ч. 1 ст. 13). Однак, у Протоколі не зазначено відомостей про наявність ухвали слідчого судді, якою слідчому надано дозвіл на проведення цієї процесуальної дії. А тому зазначена дія була здійснена слідчим без обов'язкового дозволу суду [2]. Хоча положення ч. 3 ст. 233 КПК дозволяють слідчому чи прокурору у невідкладних випадках входити до житла чи іншого володіння особи до постановлення відповідної ухвали слідчого судді, тим не менш у такому випадку вони зобов'язані невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді. Разом з тим, як вбачається з обвинувального акту, після проведення огляду домоволодіння ані прокурор, ані слідчий до слідчого судді із відповідним клопотанням не звернулися. Отже, в даному випадку було порушено як засаду законності, так і засаду недоторканості житла чи іншого володіння особи.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) неодноразово розглядав справи щодо застосування катування до особи, жорсткого, нелюдського або такого, що принижує її гідність поводження, що є заборонено відповідно до ст. 3 Конвенції та ст. 11 КПК. Згідно вироку Ірпінського міського суду Київської області від 02.08.2019 по справі № 367/6015/16-к суд визнав доказ недопустимим, а саме протокол обшуку з ілюстративною фототаблицею, оскільки останні відповідно до ч. 1, п. 2 ч. 2 ст. 87 КПК отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини, зокрема, в разі отримання доказів внаслідок катування, жорсткого, нелюдського або такого,

що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження. Із показань допитаних в судовому засіданні свідків, наданих ними в судовому засіданні, судом було встановлено, що під час проведення обшуку будинку обвинувачений перебував у кайданках, що вказує на нелюдське відношення до нього або таке, що принижує його гідність [3]. Внаслідок даного порушення доказ було визнано недопустимим.

За п. 1 ч. 3 ст. 87 КПК недопустимим є доказ, що був отриманий з показань свідка, який надалі був визнаний підозрюваним чи обвинуваченим у цьому кримінальному провадженні. Відповідна норма втілює в собі засаду свободи від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї. Аналіз судової практики показує, що суди такі фактичні дані не визнають доказами через відповідне порушення. Так, Богунський районний суд м. Житомира у своєму рішенні від 24.01.2019 року по справі № 295/4180/15-к визнав висновок судово-медичної експертизи недопустимим доказом, оскільки в основу висновку експертизи покладено показання особи в якості свідка, однак в посліуючому ця особа була визнана підозрюваним [4].

Невідкриття матеріалів кримінального провадження, в тому числі щодо негласних слідчих розшукових дій, є порушення особи права на захист (ст. 20, п. 3 ч. 2 ст. 87 КПК), а також порушення засади змагальності (ст. 22 КПК). Зокрема, Вінницький міський суд Вінницької області у вирокі від 08.02.2018 року по справі № 127/19129/17 зауважив, що відомості, які лягли в основу обвинувачення були здобуті незаконним шляхом, а саме внаслідок проведення НСРД: проведення контрольних оперативних закупок наркотичного засобу у обвинуваченого, а також зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж. Результати їх проведення не можуть братися судом як доказ, оскільки являються недопустимими через невідкриття їх стороні захисту в порядку, передбаченому ст. 290 КПК. Суд посилався на практику ЄСПЛ: «...право на судовий розгляд за принципом змагальності означає, що сторонам обвинувачення і захисту має бути надана можливість ознайомитися із зауваженнями та доказами, наданими іншою

стороною, і відповіді на них (справа «Джеват Сойсал проти Туреччини»); згідно з принципом рівності сторін змагального процесу як однієї зі складових розширеної концепції справедливого суду кожній стороні повинно бути надано розумну можливість представити свої аргументи на умовах, які не ставлять її у гірше становище порівняно з опонентом. Не маючи доступу до матеріалів справи, заявник не зміг підготувати адекватний захист і скористатися принципом рівності сторін змагального процесу [5].

Підсумовуючи, варто зазначити, що порушення не лише вище досліджуваних засад кримінального провадження приводять до визнання доказів недопустимими. Оскільки засади кримінального провадження – це система і усі вони взаємопов'язані між собою, тому порушення однієї тягне за собою порушення іншої. Небезпечний наслідок виявляється в тому, що змінюється стан усієї системи доказів, який з'являється внаслідок порушення чи невиконання вказівки змісту однієї із засад.

Для того, аби на практиці не виникало проблем із визнанням доказами допустимими, потрібно чітко урегулювати у статтях про допустимість доказів усі випадки, коли суд може визнати доказ недопустимим (визначити критерії допустимості). Тому пропонуємо ч. 1 ст. 86 КПК закріпити у такій редакції: «Доказ визнається допустимим, якщо він отриманий: з належного джерела; належним суб'єктом; у порядку, встановленому цим Кодексом; відповідає загальним засадам кримінального провадження». Крім цього, доречно було б доповнити й статтю 87 КПК, вказавши, що істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод, які повинні бути визнані недопустимими, можуть бути й інші, не передбачені у ч. 2 ст. 87 КПК. Таким чином, ми зможемо вийти на якісно новий рівень захисту прав та свобод людини та громадянина.

Література:

1. Постанова Пленуму Верховного Суду України від 1 листопада 1996 року № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96>

2. Вирок Держинського районного суду м. Харкова від 15.07.2019 року по справі № 638/7725/18. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83050574>
3. Вирок Ірпінського міського суду Київської області від 02.08.2019 року по справі № 367/6015/16-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83410194>
4. Вирок Богунського районного суду м. Житомира від 24.01.2019 року по справі № 295/4180/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79378603>
5. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 08.02.2018 року по справі № 127/19129/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/79689481>

ЩОДО ХИБНИХ ТВЕРДЖЕНЬ, ВСТАНОВЛЕНИХ ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Боровик А. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
член-кореспондент Академії економічних наук України,
професор кафедри кримінального права та правосуддя
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука
м. Рівне, Україна*

Власне авторське спостереження дозволяє наголосити на такому прогресуючому негативному явищі: до наукових дискусій з приводу проблем кримінальної відповідальності та запобігання корупційним кримінальним правопорушенням (далі – ККП) подекуди долучаються непрофесіонали, «псевдоексперти», початківці або інші сумнівні суб'єкти. Зазвичай статтями цих авторів можуть бути захаращені різноманітні форуми чи окремі рубрики Інтернету, не говорячи про різноманітні соціальні мережі (зокрема, Facebook).

МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ ПРАВА, ЕКОНОМІКИ
ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

**«НОВІ ЗАВДАННЯ ТА НАПРЯМИ
РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ
У ХХІ СТОЛІТТІ»**

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

21–22 лютого 2020 р.

Видавничий дім
«Гельветика»
2020